

JERZY FALANDYSZ

WPLYW PRZETWARZANIA NA ZAWARTOŚĆ POLICHLOROWANYCH DWUFENYLI W PRODUKTACH SPOŻYWCZYCH

Z Zakładu Higieny Weterynaryjnej w Gdańsku
Kierownik: dr A. Kopczewski

Omówiono wpływ czynników fizycznych, chemicznych i biologicznych na zawartość PCB w przetwarzanej żywności.

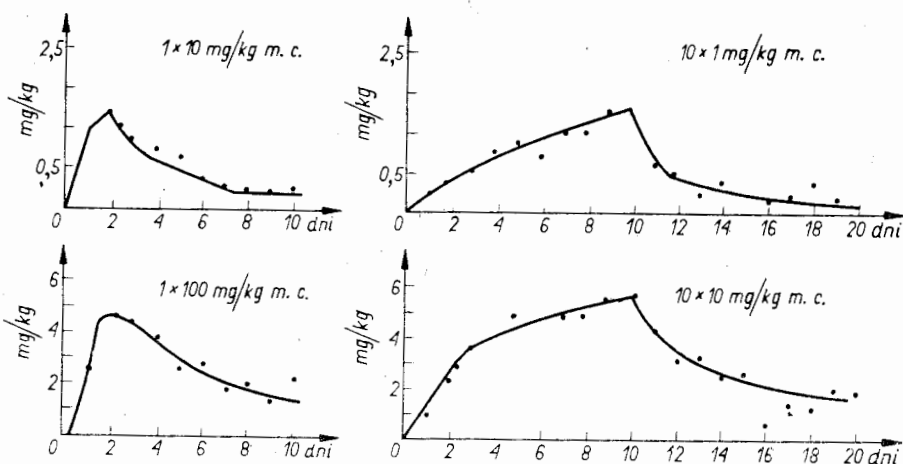
Polichlorowane dwufenyle (PCB) są związkami dobrze rozpuszczalnymi w tłuszczach i w znacznym stopniu odpornymi na wpływy degradacyjne czynników fizycznych, chemicznych i biologicznych. Sugeruje to, że zabiegi stosowane podczas przetwarzania produktów spożywczych nie będą miały istotnego wpływu na zawartość tych związków w przetwarzanej żywności. Jedynie usunięcie z produktu części tłuszczu prowadzi do istotnego obniżenia zawartości PCB.

Mleko i jego przetwory

Polichlorowane dwufenyle są wydalane z ustroju w postaci niezmienionej m.in. z mlekiem lub w jajach [3, 4, 7, 9, 10, 11, 15, 21, 22, 23, 26, 28]. Poziom PCB w mleku i jajach jest proporcjonalny do ich zawartości w paszy podawanej zwierzętom.

Przy jednorazowym, doustnym podaniu PCB krowom rasy Jersey (Aroclor 1254 w dawce 10 i 100 mg/kg m.c.), maksymalną zawartość PCB w mleku stwierdzono na drugi dzień po podaniu (ryc. 1), tj. poziom PCB w mleku wynosił odpowiednio 1,9 i 4,6 mg/kg [3]. Podobnie przy jednorazowym, doustnym podaniu krowom po 0,3 g 2,6,2',6'- i 3,5,3',5'-czterochlorodwufenylu oraz 2,4,6,2',4',6'- i 3,4,5,3',4',5'-sześcioclorodwufenylu najwyższy poziom tych związków zawierało mleko w drugim (czterochlorodwufenyle) i trzecim (sześcioclorodwufenyle) dniu po podaniu [15]. W wyniku dziesięciokrotnego podania krowom po 1 i 10 mg Arocloru 1254/kg m.c. (ryc. 1) średnia zawartość PCB w mleku wyniosła odpowiednio 2,1 i 5,6 mg/kg [3]. Zanik PCB w mleku po ich jednorazowym lub wielokrotnym podaniu krowom jest wolniejszy niż zanik w krwi [3].

Półokres zaniku PCB w mleku od krów, którym podano je w dawce jednorazowej, odczytany z początkowego odcinka krzywej wydalania (ryc. 1), nastąpił w 1,4 i 1,8 dnia, a po dziesięciokrotnym podaniu w 1,1 i 1,4 dnia. Po zaprzestaniu podawania krowom kiszonki skażonej PCB. Fries i wsp. obserwowali szybki spadek zawartości PCB w mleku i znacznie wolniejszy po dwu tygodniach [10, 11]. Podanie krowom fenobarbitalu (osobno lub w mieszaninie z węglem aktywowanym) pozostawało bez wpływu na szybkość wydalania i zaniku PCB (także DDE)

Ryc. 1. Zawartość PCB w mleku krów, którym podano Aroclor 1254 w dawce po 10 i 100 oraz 10×10 i 10×100 mg/kg m.c. dziennie [3].

w mleku [9]. Platonow i wsp. [22], oraz Arnott i wsp. [3], badali wpływ przetwarzania mleka na poziom PCB (Aroclor 1254 w dawce 10 i 100 mg/kg m.c.). Zawartość PCB korelowała z zawartością tłuszczu w takich przetworach mleka pełnego jak: śmietana, twaróg, jogurt, mleko w proszku i mleko odtłuszczone. Serwatka w porównaniu z innymi przetworami zawiera więcej PCB. Pasteryzacja, proszkowanie czy fermentacja nie miały istotnego wpływu na zawartość PCB w przetworach mlecznych. Po fermentacji obserwowano powiększenie się zawartości PCB w jogurcie i zaszczipionej śmietance (uwolnienie PCB związanych z lipoproteinami?) [3].

Tabela I. Zawartość PCB w mleku i jego przetworach — od krów którym podano jednorazowo Aroclor 1254 w dawce 10 i 100 mg/kg m.c., wg [1,4]

Produkt	Grupa kontrolna		Dawka niska		Dawka wysoka	
	PCB (mg/kg)	tłuszcz (%)	PCB (mg/kg)	tłuszcz (%)	PCB (mg/kg)	tłuszcz (%)
Mleko pełne	<0,01	3,8	1,3	4,4	5,9	3,5
Mleko odtłuszczone	<0,01	0,11	0,04	0,09	0,28	0,36
Śmietana	<0,01	40,1	12	38,9	19	30,6
Masło	<0,01	80,1	20	86,1	34	86
Mleko w proszku	<0,01	1,0	0,15	1,2	0,90	3,7
Śmietana*	<0,01	14,5	2,1	15,3	7,0	16,6
Śmietana**	<0,01	14,5	4,0	15,3	8,8	16,6
Mleko§	<0,01	3,7	1,6	3,3	1,4	1,2
Jogurt§§	<0,01	3,7	2,7	3,3	3,2	1,2
Twaróg	—	—	1,5	1,5	5,9	1,2
Serwatka	—	—	0,28	0,03	1,6	0,4

Objaśnienia: * — pasteryzowana i zaszczipiona z *Streptococcus cremoris*

** — zaszczipiona z *Streptococcus cremoris* i inkubowana w temp. 21°C

§ — mleko zaszczipione „kulturą” jogurtową: *Lactobacillus bulgaricus* i *Streptococcus thermophilus*

§§ — mleko pasteryzowane w temp. 71°C przez 30 min i inkubowane z „kulturą” jogurtową w temp. 42°C przez 3 godz.

J a j a

W licznych badaniach na kurach, bażantach, kaczkach i sierpówce wykazano, że PCB są głównie wydalane w jajach [4, 7, 12, 21, 23, 26, 28]. Wykazano, że stałe podawanie kurom mieszanin technicznych PCB (Aroclor 1242, 1248 lub 1254) prowadziło do stałego powiększania ich zawartości w jajach [4, 21, 23, 28].

Podając nioskom rasy *Leghorn* Aroclor 1254 rozpuszczony w wodzie (50 mg/dm³ przez 6 tyg.) nie osiągnięto stanu „wysycenia” poziomu PCB w żółtku jaj [28] podobnie jak podczas 6 tyg. odżywiania kur paszą zawierającą 5, 10, 20, 40 i 80 mg/kg Arocloru 1242 [4]. Scott i wsp. [26] obserwowali stan „wysycenia” zawartości PCB w jajach podczas podawania nioskom Arocloru 1248 w dawkach: 0,5, 1,0 10 i 20 mg/kg (tabela II).

Przy poziomie PCB w paszy wynoszącym 0,5 i 1,0 mg/kg zawartość w jajach w stanie „wysycenia” wynosiła odpowiednio 0,2 i 0,45 mg/kg. Poziom pozostałości PCB w jajach w stosunku do poziomu w tkance tłuszczowej kur po 8 tygodniach doświadczenia miał się jak 1:15.

Tabela II. Przenoszenie PCB (Aroclor 1248) w łańcuchu żywieniowym: mieszanka paszowa — kura — jajo [26]

Poziom PCB w paszy*	Poziom PCB w jaju w okresie od 1 do 8 tyg. po podaniu*				
	1	4	6	7	8 tydzień
0	0	0	0	0	0
0,5	0,10	0,16	0,21	0,20	0,22
1,0	0,19	0,33	0,42	0,45	0,41
10	1,0	2,2	2,8	3,1	3,1
20	2,2	4,5	5,4	5,7	7,0

* w mg/kg

Odstawienie paszy lub wody skażonej PCB prowadzi początkowo do szybkiego (pierwsze 2 tyg.), a potem wolnego spadku poziomu PCB w jajach [23]. U niosek otrzymujących przez 39 tyg. paszę z 50 mg/kg Arocloru 1254 obecność PCB w jajach utrzymuje się przez okres 5 miesięcy od odstawienia skażonej paszy [23].

Wpływ promieniowania UV

Rozkład fotochemiczny chlorowanych węglowodorów aromatycznych określany jest jako jedna z dróg ich degradacji w środowisku naturalnym [14]. Fotoliza PCB wywołana promieniowaniem ultrafioletowym światła słonecznego lub naświetlaniem pod lampą UV, potencjalnie służyć może jako metoda obniżania ich zawartości w produktach spożywczych. W fotochemicznym rozkładzie PCB wykorzystywane jest zjawisko absorpcji przez nie części promieniowania nadfioletowego zawartej w świetle słonecznym [25]. Fotochemiczne przekształcenie PCB poprzez odszczepienie chloru, przegrupowanie lub reakcję kondensacji prowadzi do powstania związków chemicznych poprzednio nieobecnych w próbce (czyli potencjalnie także w naświetlanej żywności).

Fotoliza PCB wskazuje na istnienie szeregu reakcji ich fotochemicznego rozkładu przebiegających zarówno w warunkach naturalnych jak i laboratoryjnych. Główną drogą rozkładu PCB pod wpływem promie-

niowania UV jest odszczepienie cząsteczki chlorowodoru. Na przykład, przy naświetlaniu 2,4,6,2',4',6'-sześcioclorodwufenylu w heksanie lub metanolu (λ max 3100 Å, przez 10 min), związek ten względnie łatwo tracił chlor i powstawały m.in. dwu-, trzy-, cztero- i pięcioclorodwufenyle [25]. W przypadku naświetlania 4,4'-dwuchlorodwufenylu otrzymywano 4-chlorodwufenyl, a z 3,4,3',4'-czterochlorodwufenylu otrzymywano 3,4,4'-trójchloro- i 4,4'-dwuchlorodwufenyl [23]. Przy naświetlaniu PCB w środowisku rozpuszczalnika organicznego poza odszczepieniem chlorowodoru obserwowano także tworzenie się polimerów [25]. Natomiast przy naświetlaniu dwu-, trój- i czterochlorodwufenyli w środowisku wodnym poza odszczepieniem chlorowodoru obserwowano jeszcze hydroksylację i tworzenie się chlorodwubenzofuranów [6].

Naświetlanie Arochloru 1254 i 2,5,2',4'-czterochlorodwufenylu prowadziło do odszczepienia chlorowodoru, powstania polimerów, związków karboksylowych i hydroksypochodnych chlorodwufenyli [14]. Anderson i wsp. [2], po 30 min naświetlaniu 2,4,6,2',4',6'-sześcioclorodwufenylu w metanolu, w otrzymanym produkcie wykryli obecność 80 związków chemicznych. Odszczepienie cząsteczki chlorowodoru jest główną drogą rozkładu fotochemicznego sześcioclorodwufenylu, a powstałe chlorodwufenyle zawierają od 1 do 5 atomów chloru w cząsteczce. Wiele związków otrzymanych w wyniku fotolizy sześcioclorodwufenylu to metoksylenopochodne chlorodwufenyli [2]. Toksyczność nowopowstałych związków chemicznych jest nieznaną.

Suszenie

Khan i wsp. [16] badali wpływ suszenia w promieniach słonecznych na zawartość PCB w doświadczalnie skażonych nimi krewetkach. Po 12 h suszenia krewetki zawierały mniej o 14,1% Arochloru 1254 i o 18,8% Arochloru 1260, po 24 h suszenia odpowiednio mniej o 58,2 i 45,5%, po 36 h suszenia odpowiednio mniej o 100% i 68,2%, a po 48 h suszenia mniej o 91,4% (Arochlor 1260). Zanurzenie uprzednio skażonych PCB krewetek w 1% roztworze azotanu sodowego i następnie poddanie ich suszeniu w promieniach słonecznych przyspieszało ubytek PCB. Próbną suszenie podskórnej tkanki tłuszczowej fok pozostawało bez wpływu na zawartość PCB oraz DDT i jego metabolitów (Σ DDT) [20].

Liofilizacja

PCB określane są jako związki mało lotne. W wyższych temperaturach z zastosowaniem podciśnienia mogą być one destylowane bez rozkładu. Prężność par czterech technicznych PCB (Arochlor 1232, 1242, 1248, i 1254) w temp. 37,8° w przybliżeniu jest następująca: 0,005, 0,001, 0,00037 i 0,0006 mm H. PCB o niskiej procentowo-wagowej zawartości chloru są względnie bardziej lotne w porównaniu z preparatami wyżej chlorowanymi [19]. Liofilizacja jaj skażonych PCB (Arochlor 1254 i 1260) obniża zawartość tych związków odpowiednio o 26,8 i 22,6%. W przypadku liofilizacji skażonych PCB krewetek ubytek zawartości tych związków wyniósł 40,3 i 25,5% [17]. Ubytek PCB podczas liofilizacji zależy od: zawartości tłuszczu w produkcie, składu PCB, rodzaju struktury tworzonej przez produkt podczas liofilizacji, gęstości i lepkości produktu i zawartości PCB.

Pieczenie, gotowanie i naświetlanie promieniami gamma

Smith i wsp. [27] badali wpływ pieczenia i gotowania na zawartość PCB i ΣDDT w filetach łososi pacyficznych: czawyczu *Oncorhynchus tshawytscha* i kizuczu *Oncorhynchus kisutch*. Filety, bezpośrednio lub zapakowane do nylonowych woreczków pieczono w temperaturze 177°C. Próbkę filetów w woreczkach traciły od 11 do 16% PCB i ΣDDT, natomiast pieczone bez nylonowych woreczków lub gotowane we wrzątku traciły od 2 do 8% PCB.

Cichy i wsp. [5] badali wpływ naświetlania promieniami gamma na zawartość PCB w filetach z pstrąga *Salvelinus namaycush*. Prowadziło ono do częściowego ubytku PCB, przy czym pieczenie uprzednio naświetlonej próbki nie powiększało ubytku tych związków — wyniósł on ca 43% [7].

Mięso drobiowe, duszone na wolnym ogniu (93°C) lub gotowane w termowarze (15 min, 15 psig), traciło część zawartych w nim PCB [27]. Ubytek PCB w mięsie w wyniku zabiegów kulinarnych spowodowany jest przede wszystkim wyciekaniem z niego tłuszczu.

W czasie przetwarzania ryb na konserwy rybne (surowiec zawierał 10 mg PCB/kg), dodatek oleju roślinnego (ok. 23 g/puszkę), prowadził do obniżenia poziomu PCB w zawartości konserwy do 8,9 mg/kg. Po zabiegu technologicznym tkanka mięśniowa zawierała 5,0 mg PCB/kg, a zalewa olejowa 15 mg/kg [16].

Utwardzanie olejów

Oleje rybne i trany na ogół zawierają znaczne ilości chlorowanych węglowodorów aromatycznych, a w tym i PCB [8]. Podczas utwardzania olejów w obecności niklu ulegają one częściowemu rozkładowi [1]. Analiza surowca i półproduktów wykazuje, że rafinacja (H_3PO_4 , NaOH, ziemia krzemkowa) nie wywiera istotnego wpływu na zawartość PCB. Niemal całkowity ubytek chlorowanych węglowodorów następuje podczas odwaniania oleju [1]. Zależy to od zastosowanej temperatury, czasu, podciśnienia i użycia pary wodnej [1]. Odwanianie oleju ryżowego silnie skażonego PCB (Kanechlor 400) nie spowodowało całkowitego usunięcia PCB — choroba *Yusho* [8].

Inne procesy technologiczne

Podczas przemiału ziarna ryżowego większość obecnych PCB jest usuwana z otrębami. Wódka sake otrzymana z zanieczyszczonego PCB ziarna ryżowego zawierała jedynie minimalne ich ilości. PCB nie ulegają rozkładowi podczas fermentacji alkoholowej ziarna ryżowego, a po oddestylowaniu sake pozostają w masie pofermentacyjnej [18].

И. Ф а л я н д ы ш

ВЛИЯНИЕ ПЕРЕРАБОТКИ НА СОДЕРЖАНИЕ ПОЛИХЛОРИРОВАННЫХ ДИФЕНИЛОВ В ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТАХ

Резюме

Представлены физикохимические свойства полихлорированных дифенилов а также обсуждено влияние физических, химических и биологических факторов на их содержание в перерабатываемых пищевых продуктах.

J. Falandysz

PROCESSING EFFECT ON THE LEVELS OF POLYCHLORINATED BIPHENYLS
IN FOOD PRODUCTS

Summary

Physicochemical properties of polychlorinated biphenyls are described and the effects of physical, chemical and biological factors on their levels in the processed food are discussed.

PIŚMIENNICTWO

1. Addison R.F., Zinck M.E., Ackman R.G., Sipos J.G.: Behavior of DDT, polychlorinated biphenyls (PCBs), and dieldrin at various stages of refining of marine oils for edible use. *J. Am. Oil Chem. Soc.*, 1978, 55, 391. — 2. Andersson K., Norstrom A., Rappe C., Rasmuson B., Swahlin H.: Photochemical degradation of PCB, PBB and other flame retardants. *Environ. Qual. Safety. Suppl.*, 1975, III (Pesticides), 798. — 3. Arnott D.R., Bullock D.H., Platonow N.S.: Kinetics of polychlorinated biphenyls (Aroclor 1254) in lactating bovines and their distribution in dairy products. *J. Food Protec.*, 1977, 40, 296. — 4. Britton W.M., Huston T.M.: Influence of polychlorinated biphenyls in the laying hen. *Poultry Sci.*, 1973, 52, 1620. — 5. Cichy R.F., Zabik M.E., Weaver C.M.: Polychlorinated biphenyl reduction in lake trout by irradiation and broiling. *Bull. environm. contam. Toxicol.*, 1979, 22, 807. — 6. Crosby D.G., Moilanen K.W.: Photodecomposition of chlorinated biphenyls and dibenzofurans. *Bull. environm. contam. Toxicol.*, 1973, 10, 372. — 7. Dahlgren R.B., Linder R.L., Carlson C.W.: Polychlorinated biphenyls: their effects on penned pheasants. *Environm. Health Perspect.*, 1972, 1, 89. — 8. Falandysz J., Kalębka E.: Pozostałości sześciochlorobenzenu, chlorowanych pochodnych dwufenyloetyleny i polichlorowanych dwufenyli w tranych w latach 1976—1978. *Farm. Pol.*, 1979, 35, 337. — 9. Fries G.F.: Polychlorinated biphenyl residues in milk of environmentally and experimentally contaminated cows. *Environm. Health Perspect.*, 1972, 1, 55. — 10. Fries G.F., Marrow G.S., Gordon C.H.: Similarity of a polychlorinated biphenyl (Aroclor 1254) and DDE in rate of elimination from cows. *Bull. environm. contam. Toxicol.*, 1972, 7, 252.
11. Fries G.F., Marrow G.S., Gordon C.H.: Long-term studies of residue retention and excretion by cows fed a polychlorinated biphenyl (Aroclor 1254). *J. Agr. Food Chem.*, 1973, 21, 117. — 12. Heath R.G., Spann J.W., Kreitzer J.F., Vance C.: Effects of polychlorinated biphenyls on birds. *Proc. XV Int. Ornithol. Congr.*, The Hague, 1970, 475. — 13. Hicks L. H., Stuiber D. A., Lindsay R. C., Carlson V.L.: Sardine-like products from Lake Michigan alewives. *J. Food Sci.*, 1978, 43, 810. — 14. Hutzinger O., Safe S., Zitko V.: Photochemical degradation of chlorobiphenyls (PCBs). *Environm. Health Perspect.*, 1972, 1, 15. — 15. Jan J., Komar M., Milohnoja M.: Excretion of some pure PCB isomers in milk of cows. *Bull. environm. contam. Toxicol.*, 1975, 13, 313. — 16. Khan M.A., Novak A.F., Rao R.M.: Reduction of polychlorinated biphenyls in shrimp by physical and chemical methods. *J. Food Sci.*, 1976, 41, 262. — 17. Khan M.A., Rao R.M., Novak A.F.: Reduction of polychlorinated biphenyls in shrimp and eggs by freeze-drying techniques. *J. Food Sci.*, 1976, 41, 1137. — 18. Maekawa K., Mirata Y.: Influence on sake quality of the rice contaminated with polychlorinated biphenyls. *Nippon Jozo Kyokai Zasshi*, 1974, 69, 175. w *Chem. Abstr.*, 1974, 81, 36657. — 19. Monsanto, USA. Technical Bulletin O/PL-306 A, 1971. — 20. Olsson M.: Mercury, DDT and PCB in aquatic test organisms. National Swedish Environment Protection Board, SNV PM 90.
21. Peakall D.B.: Effect of polychlorinated biphenyls (PCBs) on the egg shells of ring doves. *Bull. environm. contam. Toxicol.*, 1971, 6, 100. — 22. Platonow N.S., Funnel N.S., Bullock D.H., Arnott D.R., Saschenbrecker P.W., Greive D.G.: Fate of polychlorinated biphenyls in dairy products processed from the milk exposed cows. *J. Dairy Sci.*, 1971, 54, 1305. — 23. Platonow N.S., Reinhart B.S.: The effects of polychlorinated biphenyls (Aroclor 1254) on chicken egg production, fertility and hatchability. *Can J. Comp. Med.*, 1973, 37, 341. — 24. Ruzo L.O., Zabik M.J., Schuetz R.D.: Polychlorinated biphenyls: photolysis of 3,4,3',4'-tetrachlorobiphenyl and 4,4'-dichlorobiphenyl in solution. *Bull. environm. contam. Toxicol.*, 1972, 8, 217. — 25. Safe S., Hutzinger O.: Polychlorinated biphenyls: photolysis of 2,4,6,2',4',6'-hexachlorobiphenyl. *Nature, Lond.*, 1971, 232, 641. — 26. Scott M.L., Zimmermann

J.R., Marinsky S., Mullenhoff P.A., Rumsey G.L., Rice R.W.: Effects of PCBs, DDT, and mercury compounds upon egg production, hatchability and shell quality in chickens and Japanese quail. Poultry Sci., 1975, 54, 350. — 27. Smith W.E., Funk K., Zabik M.E.: Effects of cooking on concentrations of PCB and DDT compounds in chinook (*Oncorhynchus tshawytscha*) and coho (*O.kisutch*) salmon from Lake Michigan. J. Fish Res. Bd. Canada, 1973, 30, 702. — 28. Tumasonis C.F., Busch B., Baker F.D.: PCB levels in egg yolks associated with embryonic mortality and deformity of hatched chicks. Arch. Environm. Contam Toxicol., 1973, 1, 312. — 29. Zabik M.E.: Polychlorinated biphenyl levels in raw and cooked chicken and chicken broth. Poultry Sci., 1974, 53, 1785.

Dn. 17.XI.1980 r.

80-316 Gdańsk-Oliwa, ul. Kaprów 10